

“Gaztelu”, poeta berritzaile

Luis Mari MUJICA

GAZTELU poeta, Jose Inazio Golkoetxea Olaondo, gerraoste hur-
billeko idazlea dugu, nahiz bere produzioaren luze-zabalean, 50.ngo
hamarkada gaingitu. Bere izena alaturiko aroari atxiki diezalokegu,
bere garaikide asko bezala, gerraostea Ameriketako erbestean igaro
baltzuen, eta bertan euskararen langintzan jardun, etxera etorri arte.
Bere lehen lanak *Zeruko Argia* eta *Yakintza* aldizkarietan eman zituen
–gerra baino lehen–, baina, Argentinako erbestea ere esanguratsua
izan zen bere kasuan. Poetak pertsonalki antolaturiko *Sagar-Lore*
antologia eskaini zigun, beren lehen poesiak emanez. Gure olerka-
riak lehen urrats poetikoak lizardianismoaren ildotik jalgi zituen, bal-
na, gerora, 1959tik 1979. arteko epean, Gazteluren sorkuntza poeti-
koa beste alde formal eta tematikoetara lerratu zen, eta, besteen
artean, poesia sozial eta existentzialetara, alde antropologikoak, so-
zialak eta erlijiosoak ukituz, bereziki *Biziaren erroetan* (1972) eta
Gauean oihua (1972) poema-liburuetan. Badu, bestalde, gure poetak
argitaratu gabe utziriko poema-multzoa –maiz, datarik gabe– karpeta
berezitan gordea.

Idazleari, 1990. urtean, Gaztelu (Gip.) jaloterrian eginiko omenal-
dian antologia berezia argitaratu zitzaion, eta bertan ordurarte argita-
ratu gabeko olerki zenbait azaldu (baina olerki gehienek lehengo
itzalean jarraitzen dute). *Egan* aldizkarian ((1991. urtea, 1-6, 19-82 or.)
gerok “*Gaztelu*”-ren *poesian alde formalak*” artikulua eman genuen.
Gure poetaren kasuan, bestalde, ezin ahantzi bere hiztegi-gintzaren
alderdia (bera izan baltzen urtetan –eta hainbat aletan– argitara ema-
niko *Diccionario Auñamendi* (Español-Vasco) (1965) hiztegiaren anto-
latzaile eta idazmoldatzaile nagusia. Itzulpengintzan, berriz, gaztela-

niar poeta moderno batzuen obra hurbildu zuen guregana, baina, bereziki, Fr. Luis Leongoa eta San Joan Gurutzekoaren poesia, *Musika Ixilla* deituriko obran, zehazki. Lan gaitz horretan bere itzultzaile-doin apartak nabarmen geratu ziren, Mitxelenaren onestea merezi izan zuelarik. Orobat, aportazio adierazgarriak utzi zizkigun euskal poesiaren erritmoa, doinua, higikera eta neurgintzaz.

Lehen etapaldian bere poesia gai erlijioso eta mistikoertara le-rratzen da, Gaztelako errenazimendua (eta bertako mistikoei) loturiko sorkuntzaren ildoan. Honela, lizardianismoaren kutsua nabarmen zuen olerkietan elementu bukolikoak, Irudi klasikoen trataera (*oreinak, eraztunak, ezteiak, ile-adatsak...*) ez ziren falta, ia denak metafora orekatu eta aski arrazionalen (errenazimenduko) kerantzan onduak. Bigarren etapaldian, berriz, elementu bukolikoa –eta beste zenbait topiko– albora utzita, poesia sozialera lerratzen da, bereziki, *protesta-poesia*, garatuz (Tio Sam Iparramerikar pertsonalari eta gerraren deskalabroei gogoeta gaitzak eginez...). Aldi berean, poesia existentzialista –baitako arazoei adiago bihurtzean– osatu zuen. Hala-ko poesia batean hau zioen: “*Zer historio / zer misterio / poesia lur jota dago... / Nere historio ezta histori/ egiak indar ematen dio. / Poesia garbiak eztu ezertarako balio / nere bizitzako terrazan eserita / bakarrean gozatzeko baiño*” (B. Karpetako olerkia, 182 or.). Beraz, olerki horretan “poesia garbia” deiturikoa ezesten du, hutsezkoa ballitzan.

Beharbada, krisi pertsonal baten ondorioz, bere olermena asko makurtzen da baitako arazoetara –zama existentziala jasoz elementu sozialez gain–, eta, formaren aldetik, ia osoro poesia *neurtua* uzten du lantzea. Dena den, poesia soziala alpatzean, ezin ahanzi gure olerkaria aski kritikoa azaldu zela poesia zenbaitekin (Aresti-renarekin, adibidez, hizkuntzaren aldetik eskaxa zeritzola. Gure idazlearen auskararen ezagutza formal helduak ezin zituen onartu mallegu merkeak eta kanpotiko jarrera sintaktiko gehiegizkoak, eta uzkur zen moda berriekiko –bereziki, lexikogintzan ematen den jarrera txabakano zenbaiti buruz–).

Bere poesia “sozialaren” ildoak atzemangarri dira Otero eta G. Celaya-ren poesia hurbilekoa zuelako, eta tematikan *harria, herria* eta *mailuaren* inguruko trataera aski gardenak utzi zizkigun. Mezua eta protesta soziala bat gai horiek uztarri zituen olerkietan.

Golan esaniko Gazteluren poesiaren alde sozial eta eta exis-

tentzialak kontuan izanik, sorkuntza poetiko *modernotzat* ukan deza-kegu bere bigarren etapaldia, nahiz bere metafora eta irudien gara-penean –formaren aldetik– ez dugun ikusten "irrazionalitatera" le-rratzen den teknika hainbestekorik. Esanen genuke, bere gaztetako formazio eskolastikoak kaputxinoetan ildoan utzi ziola bizitza guztirako alde formaletan iruditeria tradizionalera jotzeko (elementu temati-koak, ordeak, gaurkoturik azaltzen zaizkigu protesta eta urduritasun existentzial batetik begiratuta bere azken poesi-sorkuntzan).

Poesia bat aipatzekotan, alderdi sentsualaren aldetik, esangu-ratsu Gladys izeneko emakume bati eskainiriko olerki berezia, non mugimendua, irudien sentsualitatea eta kerantza limuri eta zaluak nabarmentzen diren. "Zurekin Gladixe, / dantzari nai nuke / ari ta ari, / besoak gerrira, / bira ta bira, / oñak jauzkari, / doñuz bilduta, / bihotz-taupada / alkar usnari, /besterik ez gura / ez eta ardura / irribarrari..." (A Karpeta, 79 or.). Beste olerki laburrago batean, be-rriz, emakume bati idatzirikoa: "Izterrak zabal / ile ostrail ugariz bizkarrean /sabela guri / ezpainak gorri / betartea izarrez argi" (B Karpeta, 220 or.). Azken honetan aski nabarmen halako mintzo limuri aparta, poesi-joko irrazional batetik bestetan baino hurbilagoa.

Esanak esan, balets dezakegu Gazteluren poetikak ukan zuela euskal alorrean emaltzik aski, bereziki, poesia soziala eta existentzia-listaren esparruan. Beste askoren kasuan bezala, ez da, hala ere, erraza objektibotasun osoz bere sorkuntzara hurreratzea. Urteen po-derioan, bizitzaren muztioaz gure poeta erlatibismo batera etorri zen, giza-bizitzaren alde gatazkatsuenel halako estoikotasuna erantsiz –asko sufritu, eta Vatikanoko II. osteko teologiarekin dudamuden la-bean galda ere jasan ondoren–. Itxuraz, apaizgoari eta fedeari zego-kionez –esperientzia erlijiosoaren ildoan– hainbat jarrera kritiko hartu zuen. Gaztelu poeta ezerkor azaltzen zitzaigun, orobat, maiz, gure herriaren etorkizunari buruz. Bere auzi guztien gaindik, Gaztelu gure literaturako erreferentzia dela esan dezakegu –gerra aurrean hasi eta eta bere ostean Ameriketara jarraitu, eta 60. eta 70. harmaketan oparo gure baratzean jardun zuen poetikaren esparruan, batez ere–.

HAUR ETA GAZTE
LITERATURA